

УДК 347.73:336.22

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.34>

ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ З МЕТОЮ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ

Бишовець Ю.П.,
аспірант кафедри права,
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: 0009-0000-5234-4049

Бишовець Ю.П. Використання податкових пільг з метою оптимізації оподаткування.

У статті, на основі аналізу чинного законодавства, наявних наукових, публіцистичних та методичних джерел, розкрито специфіку використання податкових пільг з метою оптимізації оподаткування.

Встановлено, що серед законних методів податкової оптимізації ключовими є: вибір найбільш оптимальної для ведення бізнесу системи оподаткування, яка має бути ретельно проаналізована з урахуванням специфіки діяльності суб'єкта господарювання, його масштабів і структури; побудова бізнес-моделі з вбудовуванням в організаційний процес суб'єкта господарювання – юридичної особи фізичних осіб-підприємців, які перебувають на спрощеній системі; використання суб'єктом господарювання передбачених у законодавстві пільг. Пільги можуть включати як повне звільнення від сплати деяких податків, так і зниження податкових ставок, що сприяє значному скороченню податкового тягаря суб'єкта господарювання.

Серед найбільш дієвих схем оптимізації оподаткування завдяки пільгам виділено наступні: 1. Працевлаштування осіб з інвалідністю з метою використання пільг. Схема передбачає зниження податкового тягаря й отримання фінансової вигоди від працевлаштування осіб з інвалідністю. Реалізувати її можна у двох варіантах, простому і складному. Водночас суть обох варіантів полягає в отриманні платником податків низки пільг, передбачених податковим і трудовим законодавством, спрямованих державою на стимулювання зайнятості людей з інвалідністю та одночасно на зниження податкового навантаження для роботодавців; 2. Використання спрощеної системи оподаткування. Використати переваги спрощеної системи для оптимізації оподаткування можна двома способами: простим і складним. У простому варіанті, діючий суб'єкт господарювання, намагаючись оптимізувати оподаткування, приймає рішення про перехід на спрощену систему оподаткування. По суті, сам по собі перехід суб'єкта господарювання на спрощену систему оподаткування є податковою оптимізацією, оскільки дає мікро- та малому підприємству можливість використовувати більш м'які податкові умови, порівняно із загальною системою оподаткування. Що стосується складного варіанта, то він за оптимізаційною результативністю є набагато привабливішим, але водночас пов'язаним, в окремих випадках із певними ризиками. Суть схеми полягає у використанні переваг системи шляхом «дроблення бізнесу» на кількох фізичних осіб-підприємців – платників єдиного податку другої групи. Однак центральний контроль над бізнесом зберігається в руках одного керуючого суб'єкта – юридичної особи, найчастіше ним виступає юридична особа – платник єдиного податку третьої групи.

Ключові слова: податки, податкова оптимізація, зменшення бази оподаткування, податкове навантаження, пільги, система оподаткування, спрощена система, «дроблення бізнесу».

Byshovets Y.P. Use of tax benefits to optimize taxation.

Based on the analysis of current legislation, available scientific, journalistic and methodological sources, the article reveals the specifics of using tax benefits with a view to optimizing taxation.

It is established that among the legal methods of tax optimization, the key ones are as follows: selection of the most optimal taxation system for doing business, which should be carefully analyzed taking into account the specifics of the business entity's activities, its scale and structure; building a business model with integration of individual entrepreneurs under the simplified taxation system into

the organizational process of a business entity - a legal entity; use of tax benefits provided for in the legislation by a business entity. The benefits may include both full exemption from certain taxes and reduction of tax rates, which contributes to a significant reduction in the tax burden of the business entity.

Among the most effective schemes of tax optimization through privileges are the following: 1. Employment of persons with disabilities in order to use benefits. The scheme involves reducing the tax burden and obtaining financial benefits from the employment of persons with disabilities. It can be implemented in two ways, simple and complex. At the same time, the essence of both options is that the taxpayer receives a number of benefits provided by tax and labor legislation aimed at stimulating the employment of people with disabilities and at the same time reducing the tax burden on employers; 2. Use of the simplified taxation system. There are two ways to take advantage of the simplified taxation system to optimize taxation: simple and complex. In the simple version, an existing business entity, trying to optimize taxation, decides to switch to the simplified taxation system. In essence, the transition of a business entity to the simplified taxation system is itself a tax optimization, as it gives micro and small businesses the opportunity to use more lenient tax conditions compared to the general taxation system. As for the complicated option, it is much more attractive in terms of optimization results, but at the same time it is associated, in some cases, with certain risks. The essence of the scheme is to take advantage of the system by "splitting the business" into several individual entrepreneurs - single tax payers of the second group. However, the central control over the business is retained in the hands of a single managing entity - a legal entity, most often a legal entity - a single tax payer of the third group.

Key words: taxes, tax optimization, reduction of the tax base, tax burden, benefits, taxation system, simplified system, «business splitting».

Постановка проблеми. Оптимізація оподаткування є важливим процесом, спрямованим на адаптацію платника податків до особливостей чинної податкової системи. Метою оптимізації є вибір таких методів ведення діяльності, які будуть мінімізувати податкові зобов'язання, зберігаючи при цьому правомірність дій платника податків у межах чинного законодавства. Ключовий метод ефективної податкової оптимізації пов'язаний з наданою державою можливістю щодо використання податкових пільг.

Пільги є найбільш дієвим і найменш дратівливим для податкових органів інструментом податкової оптимізації. Компетентне застосування пільг дає змогу платнику суттєво зменшити податкове навантаження, що зрештою сприяє поліпшенню фінансового становища суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою оптимізації оподаткування та шляхів зменшення податкового навантаження займалися: С. Баранов, А. Височина, П. Говорова, Я. Греца, Ю. Гринчук, В. Карауш, Е. Ковтун, Н. Кучерявенко, С. Луговий, Т. Моряк, М. Нашкерська, В. Опарін, О. Осадча, Я. Самусевич, Дж. Сандерленд, В. Ткаченко, Е. Чупрова та ін. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій в цій сфері, украї мало робіт присвячено саме конкретними методами оптимізації оподаткування.

Метою статті є розкриття специфіки використання податкових пільг з метою оптимізації оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Держава, законодавчо закріплюючи в пп. 17.1.4 п. 17.1 ст. 17 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [1] право платника податків на користування податковими пільгами за наявності підстав у порядку, встановленому ПК України, тим самим визнає за ним право вести свою господарську діяльність з максимальним використанням таких пільг з метою обчислення оптимальної суми податків в конкретних умовах господарювання згідно з діючим законодавством.

Попри проголошену в Податковому кодексі України формальну рівність усіх платників податків, застосування його норм демонструє значні відмінності в правовому становищі суб'єктів, що вступають в податкові правовідносини. Слід акцентувати увагу на тому, що такі відмінності є характерними не лише для фінансового права, а й для інших галузей права, де правове регулювання не завжди враховує фактичне становища суб'єктів. Це створює умови, за яких окремі категорії осіб не можуть повною мірою реалізувати свої законні інтереси в рамках стандартної моделі правового регулювання. Отже, виникає необхідність запровадження спеціальних механізмів правового регулювання, які компенсують наявну нерівність.

Для вирівнювання правового становища законодавець надає окремим суб'єктам певні винятки, забезпечуючи їм додаткові права або звільнення (повне чи часткове) від виконання певних обов'язків. Винятки, які надає законодавець, є відображенням правової диференціації, що дає змогу враховувати особливості економіко-соціального становища різних категорій осіб і забезпечити справедливість у регулюванні суспільних відносин. Зокрема, надання податкових пільг є яскравим прикладом такого підходу. Ці пільги не тільки сприяють зниженню податкового навантаження для окремих груп платників податків (фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб), а й визнають важливість їхнього внеску в розвиток економіки або суспільства загалом. Таким чином, законодавець, застосовуючи пільги, зокрема й податкові, створює особливі умови для тих категорій осіб, чий соціально-економічні обставини вимагають гнучкішого і справедливішого підходу. Стосовно сфери податкових правовідносин прояв гарантійної функції пільг може мати місце в найрізноманітніших аспектах. Так, держава, надаючи пільги роботодавцям при працевлаштуванні осіб з інвалідністю, дає змогу цим особам не тільки реалізувати своє конституційно закріплене право на працю, а й соціально адаптуватися в суспільстві. Коли роботодавець створює достойні умови праці для людини з інвалідністю, її концентрація опиняється не на власній ваді, а на тих якостях, якими вона володіє. Така людина проявляє більшу соціальну активність, вона прагне займатись суспільно значущою працею, комфортно почуває себе в колективі, здатна до саморозвитку та самореалізації [2]. Що стосується роботодавця, то він у вигляді податкових пільг фактично отримує від держави компенсацію. Ба більше, пільга виступає різновидом правового стимулу.

У процесі забезпечення своєї життєдіяльності учасник суспільних відносин неминує прагне до досягнення певного набору благ, як матеріального, так і правового характеру, що й формує його інтереси, потреби та загалом мотивацію. Такі інтереси відображають не тільки індивідуальні, а й соціальні потреби, зумовлені становищем суб'єкта в суспільстві та його роллю в економічній і правовій системі. Інтереси учасників правовідносин безпосередньо залежать від можливостей їх реалізації, що, зі свого боку, визначається доступом до відповідних ресурсів, пільг і правових гарантій. Важливість інтересу для індивіда значно зростає, коли існують реальні можливості його задоволення, особливо якщо ці можливості підкріплені нормативно-правовим приписом з боку держави. Надання державою різноманітних пільг, спрямованих на задоволення таких інтересів, є дієвим механізмом формування поведінки індивідів та їхньої економічної активності. Пільги, що ґрунтуються на правовому регулюванні, особливо у сфері соціально корисної діяльності, чинять не тільки економічний, а й психологічний вплив, спонукаючи індивіда діяти в межах встановлених державою і суспільством норм. Таким способом, пільги слугують свого роду стимулом для того, щоб суб'єкт суспільних відносин ухвалював рішення, що відповідають інтересам держави. Надання пільг можна розглядати як один з ефективних способів державно-правового впливу на поведінку суб'єктів, спрямованого на досягнення соціальних, економічних та інших суспільно значущих цілей.

У сфері оподаткування пільги відіграють особливу роль як інструмент економічної політики, що стимулює певні види діяльності, які держава вважає пріоритетними. Ст. 30 ПК України визначає податкову пільгу як передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності відповідних підстав. Водночас підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат [1]. Основна мета податкових пільг – спонукати платників податків до розширення обсягів виробництва, підвищення ефективності їхньої діяльності, модернізації виробничих фондів, поліпшення умов праці тощо. Такі заходи не тільки стимулюють розвиток окремих галузей економіки, а й загалом сприяють сталому економічному зростанню, створенню робочих місць і поліпшенню соціального благополуччя населення. З юридичного погляду, податкова пільга є універсальним правовим засобом, який виконує три ключові функції: компенсаційну, стимулюючу та гарантуючу. Компенсаційна функція дає змогу державі нівелювати фактичні відмінності в становищі різних категорій платників податків, надаючи їм більш сприятливі умови для ведення господарської діяльності. Стимулюючу функцію спрямовано на підтримку та заохочення соціально значущих видів діяльності, тоді як гарантуюча функція забезпечує платнику податків певний рівень правової захищеності та передбачуваності в процесі реалізації своїх прав та обов'язків. Отже, податкова пільга є

ефективним правовим засобом, що забезпечує баланс інтересів держави і платників податків, а також сприяє реалізації економічної та соціальної політики держави.

Податкове законодавство України, що діяло до ухвалення Податкового кодексу України, налічувало понад 350 видів різноманітних податкових пільг, більша частина з яких припадала на податок на додану вартість – 116 пільг та податок на прибуток підприємств – 94 пільги¹. Той чи інший закон, що регулював порядок обчислення і сплати відповідного податку, передбачав право платника податків зменшити обсяг своїх податкових зобов'язань, як за рахунок скорочення податкової бази, так і за рахунок прямого звільнення від оподаткування. З прийняттям Податкового кодексу України в 2010 році законодавець врахував негативний вплив застосування пільг на загальні підсумки виконання доходів зведеного бюджету. При проведенні податкової реформи було встановлено, що наданням податкових пільг за окремими видами податків, зборів (обов'язкових платежів) держава не дораховує значних сум коштів. Це аж ніяк не сприяє стабілізації економіки країни у цілому й виконанню прогнозованої дохідної частини бюджетів усіх рівнів зокрема. Для розв'язання цієї проблеми законодавець: переглянув перелік і кількість податкових пільг у розрізі окремих видів податків, зборів (обов'язкових платежів) і скасував ті з них, які призводили до значних втрат бюджету (значною мірою це стосувалось пільг із ПДВ); сформував пільгові механізми оподаткування на підставі методики аналізу підсумків виконання доходів бюджету; запровадив у фіскальну практику ефективного прогнозування податкового потенціалу країни, що дало можливість досконаліше визначати необхідність використання тих чи інших податкових пільг [3, с. 62]. Аналіз сучасної податкової політики свідчить про чітко виражене прагнення законодавця продовжити зводити до мінімуму кількість і підстави надання суб'єктам господарювання податкових пільг. На 2024 рік податкове законодавство налічувало менше 250 видів різних податкових пільг, чимала частина з яких все ще належить до чинних воєнних податкових пільг – пільг, які були запроваджені на період воєнного стану. Податкові пільги збереглися у вигляді:

а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору. Їх можна поділити на: виключення з податкової бази певних сум; виключення фактично понесених платником певних витрат; встановлення граничної суми, з якої утримуються податки;

б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору. Пільги пов'язані з порядком визначення суми податку, що перераховується до бюджету. Їх можна поділити на: виключення з обчисленої суми податку певної частини; надання права на податковий кредит у вигляді зменшення суми податку на величину понесених платником цільових витрат;

в) встановлення зниженої ставки податку та збору. Пільга надається для підтримки певних податкових режимів;

г) звільнення від сплати податку та збору. Пільга надається певним категоріям платників податків та має широку сферу застосування [4, с. 174-175].

Аналіз податкових пільг, що надаються в розрізі окремих податків, показав, що їх найширший спектр все ще перепадає на ПДВ. Одержувачами пільг виступають: суб'єкти господарювання – організації, що здійснюють для держави соціально значущі або такі, що мають пріоритетне значення, види діяльності; суб'єкти господарювання – фізичні особи-підприємці, які не перейшли на використання спеціальних податкових режимів. Щодо податку на прибуток підприємств (ПнП), як і по відношенню до податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), перелік податкових пільг також є доволі великим. Пільги щодо ПнП поширюються лише на організації, які не перейшли на спрощену систему оподаткування. Очевидно, що вони є або проявом податкової політики держави в соціальній сфері, або звільняють від обов'язку сплати бюджетотримувачів з метою не перенавантажувати фінансові потоки країни, або виводять з-під оподаткування найбільш фондомісткі та дороговартісні основні засоби. Усі ці напрямки, як очевидно, враховують не стільки державні інтереси, скільки приватні інтереси платників податків. Що ж до ПДФО, то пільги з цього податку цікаві тим, що вони поширюються тільки на фізичних осіб поза зв'язком з їхньою професійною підприємницькою діяльністю. Чинне законодавство все ще передбачає досить широкий спектр податкових пільг, належне застосування яких необхідно і можливо використовувати з метою податкової оптимізації. Ми виходимо з того, що одним із ключових чинників, які впливають на ефективність податкової оптимізації за допомогою використання податкових пільг, є врахування їх усіх, навіть найнезначніших, передбачених чинним законодавством. Підкреслимо, що навіть на

¹ За даними Довідника № 20 станом на 01.01.2002 р.

перший погляд незначні пільги, у всій своїй сукупності, можуть суттєво вплинути на рівень податкового навантаження. Правильне їх використання сприятиме не тільки ефективній оптимізації податкових зобов'язань, а й надасть суб'єкту господарювання додаткові можливості для інвестування в розвиток бізнесу, підвищить його конкурентоспроможність тощо.

Найчастіше платники фокусуються тільки на великих пільгах і не беруть до уваги дрібні податкові послаблення, які, будучи зібрані воедино, можуть значно поліпшити фінансовий стан суб'єкта господарювання. Проте саме детальне вивчення всіх доступних пільг, що періодично публікуються в «Довідниках пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов'язкових платежів», їх подальше застосування, може забезпечити комплексну оптимізацію. Такий підхід вимагає високого ступеня професіоналізму та уважності до деталей, що, в кінцевому підсумку, дозволяє максимально ефективно реалізувати законодавчо передбачені можливості для законної мінімізації податків. Серед найбільш дієвих схем оптимізації оподаткування завдяки пільгам можна виділити наступні:

Працевлаштування осіб з інвалідністю з метою використання пільг.

Ця схема передбачає зниження податкового тягаря й отримання фінансової вигоди від працевлаштування осіб з інвалідністю. Реалізувати її можна у двох варіантах, простому і складному. Водночас суть обох варіантів полягає в отриманні платником податків низки пільг, передбачених податковим і трудовим законодавством. Ці пільги спрямовані на стимулювання зайнятості людей з інвалідністю та одночасно на зниження податкового навантаження для роботодавців.

У простому варіанті, діючий суб'єкт господарювання, приймаючи на роботу осіб з інвалідністю, отримує за кожного працівника наступні переваги:

1. Пільгу з єдиного соціального внеску. Однією зі значущих пільг для роботодавців при працевлаштуванні осіб з інвалідністю є зниження ставки єдиного соціального внеску. Згідно з ч. 13 ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI, єдиний внесок для підприємств, установ і організацій, фізичних осіб-підприємців, у тому числі тих, які обрали спрощену систему оподаткування, в яких працюють особи з інвалідністю, встановлюється у розмірі 8,41 % бази нарахування єдиного внеску для працюючих осіб з інвалідністю [5]. Знижений єдиний соціальний внесок (8,41 % замість 22 %) дає змогу роботодавцю суттєво скоротити витрати на оплату праці.

2. Компенсацію витрат на працевлаштування. Роботодавці, які працевлаштовують осіб з інвалідністю, можуть отримати від держави відповідну фінансову компенсацію. Отримані таким чином кошти можна врахувати під час формування загальної фінансової стратегії суб'єкта господарювання, що дасть змогу зменшити витрати та перерозподілити їх на інші потреби. Компенсація включає в себе цільову позику, дотацію та безповоротну фінансову допомогу на створення і переоснащення робочих місць для осіб з інвалідністю.

Працедавець може отримати від держави дотацію у розмірі 40 мінімальних заробітних плат (320 000 грн.¹), якщо він створює спеціальне робоче місце для особи з інвалідністю, зареєстрованої у державній службі зайнятості в якості безробітної. Таке робоче місце передбачає пристосування устаткування і технічного обладнання під людину з інвалідністю або пристосування обладнання на ділянці виробничої площі. Також роботодавець може розраховувати на дотацію у розмірі 100 мінімальних заробітних плат (800000 грн.), якщо робоче місце створюється шляхом встановлення основного і додаткового устаткування, технічного обладнання для особи з інвалідністю. Фінансова допомога компаніям та фізичним-особам-підприємцям, які використовують найману працю і наймають людей з інвалідністю, надається державою як на поворотній, так і безповоротній основі. Що стосується цільових позик на створення робочих місць для інвалідів, то їх держава надає безвідсотково [6]. Згідно Порядку надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2023 р. № 893, компенсація виплачується в розмірі фактичних витрат роботодавця за облаштування робочого місця працевлаштованої особи з інвалідністю, але не вище граничного розміру. Граничний розмір компенсації не може перевищувати 15 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому приймається рішення про її надання, для осіб з інвалідністю I групи, 10 розмірів мінімальної заробітної плати – для осіб з

¹ Тут і далі розраховано станом на 15.10.2024 р.

інвалідністю II групи. Компенсація надається регіональним центром зайнятості за зверненням роботодавця (п.п. 5, 6) [7].

3. Компенсацію витрат на оплату праці. Протягом першого року після працевлаштування особи з інвалідністю роботодавець, подавши заявку до центру зайнятості, може отримати повну компенсацію витрат на оплату праці такої особи. В розмірі 50 % фактичних витрат на оплату праці, але не більше розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством на момент виплати (до 8000 грн.). Тривалість виплати компенсації становить 6 місяців за кожен непарний місяць роботи працівника. Слід акцентувати увагу на тому, що наведену компенсацію роботодавець зможе отримати лише за ту особу з інвалідністю, яка була офіційно зареєстрована в центрі зайнятості в якості безробітної.

Варто зазначити, що трудове законодавство України, як і законодавство багатьох інших розвинених країн, містить обов'язкові норми щодо працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. Зокрема, для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю у розмірі 4 відсотки середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця (ст. 19) [8]. Квотування спрямоване на підвищення рівня зайнятості осіб з обмеженими можливостями та забезпечення їхніх прав на працю. Їх наявність створює рівні можливості для людей з інвалідністю та сприяє їхній інтеграції в суспільстві. Невиконання встановлених у законі вимог тягне за собою накладення штрафних санкцій, які стимулюють роботодавців до виконання соціальних зобов'язань. Отже, можна підкреслити, що зменшення податкових витрат шляхом прийняття на роботу осіб з інвалідністю не просто заохочується державою, а виступає одним з елементів політики держави на ринку праці. У цьому випадку, суб'єкту господарювання потрібно правильно реалізовувати своє право на компенсацію витрат на працевлаштування та оплату праці осіб з інвалідністю.

Що стосується складного варіанта розглянутої нами схеми податкової оптимізації, то він за оптимізаційною результативністю є набагато привабливішим. Складний варіант передбачає виплату пільг не окремо для кожного працевлаштованого інваліда, а загалом для суб'єкта господарювання. У цьому разі пільги надаються в рамках ширшої системи підтримки бізнесу, яка активно інтегрує осіб з обмеженими можливостями у свою трудову діяльність. Суб'єкт господарювання може скористатися низкою істотних переваг, які можуть бути застосовані до всієї його господарської діяльності, включно зі зниженням загального податкового навантаження, отриманням субсидій і дотацій, а також звільненням від наступних видів податків та зборів (обов'язкових платежів): від оподаткування податку на прибуток підприємств, отриманого від реалізації товарів (робіт, послуг), крім підакцизних (п. 142.1 ст. 142 ПК України); від оподаткування ПДВ операцій з продажу товарів і послуг власного виробництва (за винятком підакцизних) (п. 197.6 ст. 197 ПК України); від внесення плати за землю (п.п. 282.1.2 п. 282.1 ст. 282 ПК України) [1]. Ба більше, для такого суб'єкта господарювання ставка ЄСВ встановлюється на рівні 5,5 % (ч. 14 ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування») [5]. Надані пільги поширюються на всю діяльність суб'єкта господарювання, що повинно стимулювати роботодавців впроваджувати інклюзивну політику на рівні всієї компанії, а не тільки щодо окремих співробітників. Отже, складний варіант оптимізації передбачає не лише суттєву економічну вигоду, а й формує суб'єкту господарювання позитивну репутацію в бізнес середовищі.

Діючий суб'єкт господарювання реалізувати складну схему податкової оптимізації, пов'язаної з працевлаштуванням осіб з інвалідністю з метою використання пільг, з низки об'єктивних причин не в змозі. На податкові пільги претендувати може тільки підприємство: а) засноване громадською організацією інвалідів; б) яке отримало спеціальний дозвіл. З огляду на наведене, зацікавленій особі для реалізації аналізованої нами схеми необхідно:

1) зареєструвати громадську організацію інвалідів, яка є організаційно-правовою формою громадського об'єднання. Державна реєстрація громадської організації зі статусом юридичної особи є безкоштовною та повинна тривати не більше 3 робочих днів з дати подання документів для державної реєстрації. Реєстрація громадської організації інвалідів не становить складності, загалом вона базується на правильній підготовці основних документів громадської організації, як-от статут, протокол, реєстр учасників, відомостей про склад органів управління тощо. Громадська організація інвалідів створюється в тому ж порядку, що і будь-яка громадська організація;

2) після реєстрації громадської організації інвалідів вона, на підставі ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI, має право створити в порядку передбаченому законом юридичні особи (товариства, підприємства) [9]. Підприємство, засноване громадською організацією інвалідів створюється в тому ж порядку, що і будь-яке інше підприємство, що також не становить жодної складності;

3) засноване громадською організацією інвалідів підприємство для отримання податкових пільг повинно отримати відповідний дозвіл. Рішення про надання дозволу підприємствам та організаціям громадських об'єднань осіб з інвалідністю на право користування пільгами з оподаткування, отримання позик, фінансової допомоги, дотацій приймаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, ветеранів війни, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань соціальної політики, виходячи з техніко-економічного та соціального обґрунтування заходів, для здійснення яких використовуватимуться ці кошти (ст. 14-2) [8]. Дозвіл підприємствам, які засновані громадськими організаціями осіб з інвалідністю та звернулися вперше, надається за умови їх відповідності критеріям зазначеним в п. 2 Порядку надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1010: 1) кількість осіб з інвалідністю, які мають на підприємствах, в організаціях основне місце роботи, становить протягом попереднього звітного (податкового) періоду не менш як 50 відсотків середньооблікової кількості штатних працівників облікового складу; 2) фонд оплати праці осіб з інвалідністю, які мають на підприємствах, в організаціях основне місце роботи, становить протягом звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат на оплату праці, що належать до складу витрат згідно з правилами оподаткування податком на прибуток підприємств; 3) сума витрат підприємства, організації з переробки (обробки, інших видів перетворення) сировини, комплектувальних виробів, складових частин, інших покупних товарів (послуг), які використовуються для виготовлення товарів (надання послуг) безпосередньо підприємствами, організаціями, становить не менш як 8 відсотків ціни постачання таких виготовлених товарів (надання послуг); 4) розмір середньомісячної заробітної плати в еквіваленті повної зайнятості осіб з інвалідністю, які мають на підприємствах, в організаціях основне місце роботи, повинен бути не менше законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати [10]. Дозвіл на застосування податкових пільг видається на квартал, півріччя, три квартали або рік. Після закінчення терміну дозволу процедура повторюється заново. Виходячи з вимог, які пред'являються до пакету документів (п. 3 Порядку), необхідних для отримання дозволу, можна зробити висновок про те, що підприємство як мінімум квартал має пропрацювати на загальній системі оподаткування (тобто без застосування пільг). Застосовуючи представлену схему, підприємство може не тільки істотно знизити податковий тягар, а й знизити витрати на ведення бізнесу, оскільки за ним також зберігається право на компенсацію витрат на працевлаштування та оплату праці осіб з інвалідністю.

Варто підкреслити, що популярність цієї схеми стає дедалі більшою, адже крім фінансових вигод, роботодавець отримує й інші вигоди, які сприяють стабільному функціонуванню бізнесу. Нагадаємо, що особи з інвалідністю I, II, III групи не підлягають загальній мобілізації, вони можуть бути прийняті на військову службу лише за контрактом. Отже, роботодавець економить не лише фінансові ресурси, а й часові, які він витратив би на пошук, навчання, підвищення кваліфікації або перекваліфікацію особи на заміну мобілізованому працівнику.

Використання спрощеної системи оподаткування.

Спрощена система оподаткування являє собою спеціальний, за своєю суттю пільговий податковий режим, який призначений для стимулювання і полегшення ведення малого бізнесу. По суті, сам по собі перехід суб'єкта господарювання на спрощену систему оподаткування є податковою оптимізацією, оскільки дає мікро- та малому підприємству можливість використовувати більш м'які податкові умови, порівняно із загальною системою оподаткування.

Як і в попередньому, розглянутому нами варіанті, використати переваги спрощеної системи для оптимізації оподаткування можна двома способами: простим і складним. У простому варіанті, діючий суб'єкт господарювання, намагаючись оптимізувати оподаткування, приймає рішення про перехід на спрощену систему оподаткування. Юридична особа чи фізична особа-підприємець (ФОП) може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо вона відповідає вимо-

гам, встановленим главою I Розділу XIV Податкового кодексу України, та реєструється платником єдиного податку у визначеному порядку. У 2024 році в країні дії чотири групи платників єдиного податку:

1) Перша група призначена для ФОП без працівників, з річним обсягом доходів не вище 167 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (1 336 000 грн.), які задіяні виключно в роздрібній продажі товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню. Ставка для ФОП першої групи: єдиний податок – у межах до 10 % розміру прожиткового мінімуму (302,80 грн.); єдиний соціальний внесок для пенсійного стажу – 22 % від мінімальної заробітної плати (1760 грн.); військовий збір – 10 % від мінімальної зарплати (800 грн.);

2) Друга група призначена для ФОП з кількістю працівників до 10 осіб, з річним обсягом доходів не вище 834 розмірів мінімальної заробітної плати (6 672 000 грн.). Господарська діяльність для ФОП цієї групи полягає в наданні послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництві та/або продажу товарів, діяльності у сфері ресторанного господарства. Ставка для ФОП другої групи: єдиний податок – у межах до 20 % розміру мінімальної заробітної плати (1600 грн.); єдиний соціальний внесок для пенсійного стажу – 22 % від мінімальної заробітної плати (1760 грн.); військовий збір – 10 % від мінімальної зарплати (800 грн.)

3) Третя група призначена для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, з необмеженою кількістю працівників, з річним обсягом доходів не вище 1167 розмірів мінімальної заробітної плати (9 336 000 грн.). Не можуть бути платниками єдиного податку першої – третьої груп суб'єкти господарювання, які здійснюють: діяльність у сфері організації та проведення азартних ігор, діяльність з випуску та проведення лотерей; обмін іноземної валюти; виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів; видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органогенного утворення; видобуток, реалізацію корисних копалин, крім реалізації корисних копалин місцевого значення; діяльність у сфері фінансового посередництва; діяльність з управління підприємствами тощо [1]. Ставка: єдиний податок – 3 % доходу при сплаті ПДВ або 5 % доходу у разі включення ПДВ до складу єдиного податку; єдиний соціальний внесок для пенсійного стажу – 22 % від мінімальної заробітної плати (1760 грн.); військовий збір у розмірі 1 % від доходу;

4) Що стосується четвертої групи, то вона призначена для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців сільськогосподарських товаровиробників, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV [11]. З усіх представлених груп, друга і третя є основою для побудови схем, які використовують суб'єкти господарювання, що прагнуть максимізувати свій прибуток і знизити податкове навантаження шляхом оптимізації оподаткування.

Під час запровадження спрощеної системи оподаткування законодавець розумів, що її використовуватимуть для оптимізації оподаткування, тому ввів низку суттєвих обмежень на право вибору спрощеної системи. Основні з них ми представили, вони загалом стосуються видів діяльності, форм розрахунків та окремих операцій. Суттєвим позитивним моментом є те, що міри покарання, передбачені за порушення правил ведення обліку на спрощеній системі, лояльні до порушника. Основні ризики пов'язані з несвоєчасною оплатою податків і неналежним веденням обліку доходів і витрат. Залежно від характеру порушення можуть бути застосовані адміністративні штрафи. У деяких випадках податкові органи можуть застосовувати інші санкції, такі як анулювання реєстрації платника єдиного податку або переведення на загальну систему оподаткування. Однак через простоту системи суб'єкти господарювання рідко стикаються із серйозними проблемами, якщо дотримуються встановлених правил.

Що стосується складного варіанта розглянутої нами схеми податкової оптимізації, то він за оптимізаційною результативністю є набагато привабливішим, але водночас пов'язаним, в окремих випадках із певними ризиками. Суть схеми полягає у використанні переваг системи шляхом «дроблення бізнесу» на кількох фізичних осіб-підприємців – платників єдиного податку другої групи. Однак центральний контроль над бізнесом зберігається в руках одного керуючого суб'єкта – юридичної особи, найчастіше ним виступає юридична особа – платник єдиного податку третьої групи. Сума податку, розрахована виходячи зі ставки 3 % від доходів при сплаті ПДВ, з погляду сукупного податкового навантаження не надто обтяжлива, тим паче вона дає суб'єкту господарювання працювати з контрагентами, які є платниками ПДВ, і отримувати бюджетне відшкодуван-

ня податку на додану вартість. Наприклад, на виробничому підприємстві технологічні процеси розділяються між кількома «незалежними» суб'єктами господарювання. Один суб'єкт займається переробкою, другий – пакуванням продукції, третій – логістикою або маркетингом. Усі суб'єкти функціонують у межах одного бізнес-процесу, але при цьому є окремими, незалежними один від одного платниками податків. Такий підхід дає змогу кожному з них залишатися в межах спрощеної системи, що передбачає зниження податкових витрат.

Схема широко використовується малим і середнім бізнесом у різних секторах економіки, особливо у сфері громадського харчування, роздрібною торгівлі, сфері послуг тощо. Варто акцентувати увагу на тому, що схема може включати в себе не тільки використання ФОП для розділення технологічних процесів, коли фізичні особи-підприємці фактично виступають підрядниками компанії, але контракти укладаються основною компанією, а також використовувати ФОП в якості продавців послуг клієнтам. Крім зменшення податкового навантаження та ефективнішого управління витратами, схема знижує ймовірність занесення керуючого суб'єкта до плану податкових перевірок, оскільки податкові органи частіше орієнтуються на суб'єкти господарювання з великими оборотами. Ба більше, «дроблення бізнесу» слугує механізмом захисту власника від тиску з боку податкових органів, тому що процес виробництва або надання послуг є розосередженим і податкові органи не здатні його заблокувати, наприклад, проведенням систематичних перевірок, «спамінгом» керуючого суб'єкта вимогами надати копії первинних фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів, що, на їх думку, свідчать про приховування (зниження) об'єктів оподаткування, несплату податків та зборів (обов'язкових платежів), порушення вимог іншого законодавства. Зазвичай заради більшого ефекту копії наведених документів податківці вимагають надати за значний період часу (приміром, копії накладних та дат постачання товарів за останні 3 календарні роки).

Важливо зазначити, що податкові органи України, як правило, не розглядають «дроблення бізнесу» як «сіру» схему, що дає змогу її використовувати для оптимізації оподаткування. Практика переслідування суб'єктів господарювання, які їх використовують, з боку органів Державної податкової служби України має скоріше винятковий характер, ніж систематичний, що робить використання проаналізованої схеми потенційно безпечною для бізнесу. Водночас ми згодні з тим, що схема суперечить окремим принципам оподаткування, зокрема принципу горизонтальної рівності, згідно з яким суб'єкти з однаковими економічними можливостями мають нести однаковий податковий тягар. «Дроблення бізнесу» та використання спрощеної системи в рамках одного й того самого виробничого циклу «de facto» порушують цей принцип, оскільки суб'єкти, які користуються цією схемою, отримують значні конкурентні переваги, в той час як інші, які перебувають на загальній системі оподаткування, – залишаються без них. Щодо «de iure», то керуючий суб'єкт – юридична особа є законслухняним платником податків, який оптимізує свої зобов'язання зі сплати податків шляхом поліпшення управлінської складової бізнес-процесу.

Загалом у вітчизняному правовому полі, «дроблення бізнесу» є інструментом фінансового та управлінського планування, який може бути використаний для оптимізації податкового навантаження і зниження операційних ризиків. Водночас у європейських країнах подібні дії визнаються як незаконні схеми мінімізації податків. Так, Директива ЄС «Про спільну систему податку на додану вартість» від 28.11.2006 р. № 2006/112/ЄС відзначає, що кожна держава-член може вважати єдиною оподатковуваною особою будь-яких осіб, що мають осідок на території цієї держави-члена, які, будучи юридично самостійними, тісно пов'язані одна з одною фінансовими, економічними та організаційними зв'язками (ст. 11) [12]. Наведені в Директиві зв'язки можуть характеризуватись на практиці різноманітними ознаками: дроблення одного бізнесу (виробничого процесу) відбувається між декількома особами, що застосовують спрощену систему оподаткування замість сплати ПДВ, податку на прибуток організацій і податку на майно організацій основним учасником, що здійснює реальну діяльність; застосування схеми дроблення бізнесу вплинуло на умови і економічні результати діяльності всіх учасників даної схеми, в тому числі на їх податкові зобов'язання, які зменшилися або практично не змінилися при розширенні в цілому всієї господарської діяльності; особи, які здійснюють фактичне управління діяльністю схеми, є вигодо набувачами від використання схеми дроблення бізнесу; учасники схеми здійснюють аналогічний вид економічної діяльності; реєстрація учасників схеми протягом невеликого проміжку часу безпосередньо перед розширенням виробничих потужностей і/або збільшенням чисельності персоналу; несення витрат учасниками схеми один за одного; пряма або непряма взаємозалежність

учасників схеми дроблення бізнесу (родинні стосунки, участь в органах управління, службова підконтрольність тощо); формальний перерозподіл персоналу між учасниками схеми без зміни їх посадових обов'язків; відсутність у підконтрольних осіб основних і оборотних коштів, кадрових ресурсів що належать їм; використання учасниками схеми тих самих вивісок, позначень, контактів, сайту в мережі «Інтернет», адрес фактичного місцезнаходження, приміщень (офісів, складських і виробничих баз і т.п.), банків, в яких відкриваються і обслуговуються розрахункові рахунки, контрольно-касової техніки, терміналів тощо; єдиним постачальником або покупцем для одного учасника схеми дроблення бізнесу може бути інший її учасник, або постачальники і покупці у всіх учасників схеми є загальними; фактичне управління діяльністю учасників схеми одними особами; єдині для учасників схеми служби, які здійснюють ведення бухгалтерського обліку, кадрового діловодства, підбір персоналу, пошук і роботу з постачальниками і покупцями, юридичний супровід, логістику тощо; представлення інтересів із взаємин з державними органами та іншими контрагентами (що не входять в схему дроблення бізнесу) здійснюється одними і тими ж особами; показники діяльності (чисельність персоналу і розмір одержуваного доходу) близькі до граничних значень, які обмежують право на застосування спеціальної системи оподаткування; дані бухгалтерського обліку платника податків з урахуванням новостворених організацій можуть вказувати на зниження рентабельності виробництва та прибутку; розподіл між учасниками схеми постачальників і покупців, виходячи з застосовуваної ними системи оподаткування [13, с. 30-31] та ін. Сама по собі кожна з наведених ознак не є чимось незаконним і не свідчить про те, що суб'єкт господарювання займається діяльністю, яка порушує законодавство. Однак коли одночасно присутні кілька таких ознак, то у своїй сукупності вони вказують на використання платником податків незаконної схеми спрямованої на зменшення податкових зобов'язань. З урахуванням обраного Україною шляху на вступ до Європейського Союзу цілком логічним буде припустити, що в найближчому майбутньому вітчизняний законодавець кардинально змінить свою позицію щодо схем з оптимізації оподаткування, які базуються на використанні переваг спрощеної системи оподаткування.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що серед законних методів податкової оптимізації ключовими є: вибір найбільш оптимальної для ведення бізнесу системи оподаткування, яка має бути ретельно проаналізована з урахуванням специфіки діяльності суб'єкта господарювання, його масштабів і структури; побудова бізнес-моделі з вбудовуванням в організаційний процес суб'єкта господарювання – юридичної особи фізичних осіб-підприємців, які перебувають на спрощеній системі; використання суб'єктом господарювання передбачених у законодавстві пільг. Вибір системи оподаткування визначає не тільки порядок сплати податків, а й види податків, ставки, а також строки та обсяги звітності, що в кінцевому підсумку впливає на фінансову стійкість і конкурентоспроможність суб'єкта господарювання. Під час побудови оптимізаційних схем з акцентом на спрощену систему важливо враховувати не тільки поточні податкові зобов'язання, а й перспективи зміни законодавства, що вимагає постійного моніторингу не тільки законодавчих ініціатив, а й загального вектора розвитку податкової політики країни. Крім вибору системи оподаткування, ефективним інструментом податкової оптимізації залишається використання спеціалізованих податкових пільг і преференцій, передбачених законодавством для певних категорій платників податків або видів діяльності. Пільги можуть включати як повне звільнення від сплати деяких податків, так і зниження податкових ставок, що сприяє значному скороченню податкового тягаря суб'єкта господарювання. Отже, зважений підхід до вибору системи оподаткування та застосування пільг дає змогу оптимізувати податкові зобов'язання без порушення законодавства, сприяючи сталому розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112.
2. Пільги роботодавцям при працевлаштуванні осіб з інвалідністю. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/pilhy-robotodavtsiam-pry-pratsevlashtuvanni-osib-z-invalidnistiu/> (дата звернення: 15.10.2024).
3. Юрій С.І., Таранов І.М. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування. *Фінанси України*, 2002. № 12. С. 55–63.

4. Дубовик О.Ю. Розділ 7. Податки та податкова система. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4932/1> (дата звернення: 15.10.2024).
5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 2-3. Ст. 11.
6. Переваги працевлаштування осіб з інвалідністю для роботодавців. URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/perevagi-pracevlashtuvannya240425> (дата звернення: 15.10.2024).
7. Порядок надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2023 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні від 21.03.1991 р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1991. № 21. Ст. 252.
9. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 1. Ст. 1.
10. Порядок надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 р. № 1010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1010-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
11. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003. № 45. Ст. 363.
12. Про спільну систему податку на додану вартість: Директива Ради ЄС від 28.11.2006 р. № 2006/112/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text (дата звернення: 15.10.2024).
13. Яворський П. Інструменти попередження зловживання спрощеною системою оподаткування в Україні: міжнародний досвід та рекомендації. Центр досліджень міжнародної торгівлі Trade+, 2020. 37 с.
14. Боднарчук О.В., Габрелян А.Ю. Розвиток системи страхування банківських вкладів України. *Економіка. Фінанси. Право*, 2023. № 6. С. 50–55.
15. Колесник М.І., Габрелян А.Ю. Аналіз доходів та витрат домогосподарств України. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*, 2019. № 1(26). С. 59–70.
16. Kreminskyi O., Omelchuk L., Habrelian A., Matsiuk A., Diakovskiyi O. Legal regime of virtual currency in Ukraine: current state, problems and prospects of regulation. *Revista Relações Internacionais do Mundo Atual*, 2024. Vol. 1. № 43. P. 21–24.